

روش‌های پژوهش کیفی در برنامه‌ریزی توسعه
با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای

محمد حسین برینزادگان
سحر ندایی طوسی

۱۳۹۴

۵۹۱

مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی

روش‌های پژوهش کیفی در برنامه‌ریزی توسعه با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای
دکتر محمدحسین شریف‌زادگان - دکتر سحر ندایی طوسی

ویراستار: فروغ کاظمی

حروف‌نگار و صفحه‌آرا: سمیرا دهقان

طراح جلد: امیر عالی

ناظر چاپ: صفر ممیزاد

چاپ اول: ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۱۷۰۰۰۰ ریال

کلیه حقوق برای دانشگاه شهید بهشتی محفوظ است.

شماره کنگره:	۳۹۴، ۲۹، ۳۹۱ HT
شماره دیوبی:	۱۳۹۴، ۴۵۲، ۳۸، ۹
پدیدآور(ان):	شریف‌زادگان، محمدحسین ندایی طوسی، سحر
تالگان:	۱. دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات
عنوان:	روش‌های پژوهش کیفی در برنامه‌ریزی توسعه با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای
فروست:	انتشارات دانشگاه شهید بهشتی؛ ۵۹۱
موضوع:	۱. سیاست اقتصادی -- تحقیق -- روش‌شناسی ۳. شهرسازی. ۴. عمران منطقه‌ای.
محل نشر:	تهران
ناشر:	دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات
سال نشر:	۱۳۹۴
شابک مجموعه:	۹۷۸ ۹۶۴ ۴۵۷ ۳۲۸۶
مشخصات ظاهری:	هجده، ۳۵۸ص:، جدول، نمودار

کد ناشر ۱۰۰۱۷۳۴

www.pub.sbu.ac.ir
unipress@mail.sbu.ac.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار..... هفده

۱. مباحث نظری.....	۱
مقدمه.....	۱
۱.۱. معرفی روش‌های دست‌یابی به شناخت.....	۵
۲.۱. معرفی روش‌های ساخت و پژوهش در علوم اجتماعی و علوم انسانی.....	۲۰
گونه‌بندی‌های مختلف انواع پژوهش.....	۲۱
۱.۲.۱. بررسی انواع پژوهش در علوم انوارها، دیدگاه‌های شناختی و فلسفه‌های زیرکار پژوهش.....	۲۳
۲.۲.۱. بررسی انواع پژوهش در علوم انوارها، دیدگاه‌های شناختی و فلسفه‌های زیرکار پژوهش.....	۲۳
۳.۲.۱. انواع رهیافت‌های پژوهش بر حسب تاثیر پژوهشگر بر موضوع مورد پژوهش.....	۳۴
۴.۲.۱. انواع رهیافت‌های پژوهش بر حسب راه بردن داده.....	۳۵
۳.۱. پیشینه و عرصه‌های پژوهش کیفی.....	۳۵
۱.۳.۱. تعاریف و مفاهیم پژوهش کیفی.....	۳۷
۲.۳.۱. عرصه‌های پژوهش کیفی.....	۳۸
۳.۳.۱. کاربرد روش‌های پژوهش کیفی در برنامه‌ریزی.....	۳۹
پی‌نوشت‌ها.....	۴۶
منابع.....	۴۹

۲. فرایندهای اقدام عملی پژوهش‌های کیفی.....	۵۳
مقدمه.....	۵۳
۱.۲. نظریه‌پردازی داده‌محور در فرایند پژوهش کیفی.....	۵۶
۲.۲. گردآوری داده‌ها در پژوهش کیفی.....	۵۸
۳.۲. ساماندهی و مستندسازی داده‌های کیفی.....	۶۹
۴.۲. تحلیل داده‌های کیفی.....	۶۹
۵.۲. تحلیل و تفسیر داده‌های کدگذاری شده.....	۷۶
۶.۲. نمونه‌گیری در پژوهش کیفی.....	۷۸
۷.۲. ارزیابی فرایندها و نتایج پژوهش کیفی.....	۸۳
۸.۲. کاربرد رایانه و نرم‌افزارهای تخصصی در فرایندهای روش پژوهش کیفی.....	۸۹

۹۳	۹.۲. نگارش فرایندها و نتایج پژوهش کیفی
۹۴	۱۰.۲. اخلاق و روش‌های کیفی پژوهش
۹۸	پی‌نوشت‌ها
۹۸	منابع
۱۰۱	۳. تحلیل محتوا و کاربرد آن در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای
۱۰۱	مقدمه
۱۰۲	۱.۳. بررسی پیشینه تحلیل محتوا
۱۰۳	۲.۳. بررسی تعاریف مختلف تحلیل محتوا
۱۰۵	۳.۳. بررسی اهداف و کاربردهای تحلیل محتوا
۱۰۶	۴.۳. مرور ریافت علمی و نتایج تحلیل محتوا
۱۰۶	۱.۴.۳. گونه‌بندی اول - بواعه هیافت‌های تحلیل محتوا برحسب دیدگاه‌های شناختی اثرگذار
۱۰۸	۲.۴.۳. گونه‌بندی دوم - انواع رهیافت‌های تحلیل محتوا برحسب نحوه طبقه‌بندی علایم و محتوا
۱۰۸	۳.۴.۳. گونه‌بندی سوم - انواع رهیافت‌های تحلیل محتوا برحسب شیوه تحلیل محتوا
۱۰۹	۵.۳. بررسی معایب - مزایا و اندیشه‌های وارد بر تحلیل محتوا
۱۱۰	۶.۳. تشریح مراحل فرایند تحلیل محتوا
۱۱۷	۷.۳. بررسی عناصر و اجزای تحلیل محتوا
۱۱۷	۱.۷.۳. تشریح واحد تحلیل محتوا
۱۱۹	۲.۷.۳. تشریح مقوله‌بندی (نحوه افراز واقعیت توسط تحلیل محتوا)
۱۲۰	۸.۳. تشریح معیارهای کیفیت تحلیل محتوا: پایایی و اعتبار
۱۲۲	۹.۳. بررسی یک تجربه عملی از کاربرد تحلیل محتوا در برنامه‌ریزی توسعه مسایلی
۱۲۳	۱.۹.۳. تشریح کاربرد عملی روش تحلیل محتوا در ارزیابی کارآمدی برنامه‌های جامع تهیه شده
۱۳۷	۲.۹.۳. تشریح کاربرد عملی روش تحلیل محتوا در مسئله‌یابی برنامه‌ریزی
۱۳۹	کلام پایانی
۱۳۹	پی‌نوشت‌ها
۱۳۹	منابع
۱۴۱	۴. فراتحلیل و کاربرد آن در پژوهش‌های برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای
۱۴۱	مقدمه
۱۴۲	۱.۴. بررسی پیشینه پیدایش روش فراتحلیل
۱۴۴	۲.۴. بررسی مفهوم، ویژگی‌ها و کاربردهای عام فراتحلیل
۱۴۷	۳.۴. مرور رهیافت‌های مختلف فراتحلیل
۱۴۸	۴.۴. بررسی معایب، مزایا و انتقادهای وارد بر فراتحلیل

۵.۴.	تشریح فرایند و مراحل پیشبرد فراتحلیل	۱۴۹
۱.۵.۴.	تشریح اجمالی روش‌های محاسباتی در انجام فرایند فراتحلیل در پژوهش	۱۵۲
۲.۵.۴.	معرفی و مقایسه نرم‌افزارهای آماری مورد استفاده در انجام فراتحلیل	۱۵۶
۶.۴.	تشریح معیارهای کیفیت و ارزش‌گذاری فراتحلیل	۱۶۰
۷.۴.	بررسی کاربرد فراتحلیل در برنامه‌ریزی (شهری و منطقه‌ای)	۱۶۱
	کلام پایانی	۱۶۵
	پی‌نوشت‌ها	۱۶۶
	منابع	۱۶۶
۵.	پژوهش مشاهده‌ای شرکت‌کننده و کاربرد آن در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای	۱۶۷
	مقدمه	۱۶۷
۱.۵.	مروری بر تعاریف و به‌های (حتی راهبرد پژوهش مشاهده‌ای شرکت‌کننده سیستماتیک مبتنی بر طبیعت	۱۸۳
۲.۵.	بررسی ویژگی‌های پژوهش مشاهده‌ای شرکت‌کننده	۱۸۵
۳.۵.	بررسی کاربرد پژوهش مشاهده‌ای شرکت‌کننده	۱۸۶
۴.۵.	بررسی مراحل انجام پژوهش مشاهده‌ای شرکت‌کننده	۱۸۷
۵.۵.	بررسی انواع پژوهش مشاهده‌ای شرکت‌کننده	۱۸۹
۶.۵.	بررسی معایب- مشکلات و مزایای پژوهش مشاهده‌ای شرکت‌کننده	۱۹۰
۷.۵.	تشریح روایی و پایایی انجام پژوهش‌های مشاهده‌ای شرکت‌کننده	۱۹۲
۸.۵.	بررسی کاربرد پژوهش‌های مشاهده‌ای شرکت‌کننده در برنامه‌ریزی توسعه فضایی (شهری و منطقه‌ای)	۱۹۴
	کلام پایانی	۱۹۶
	پی‌نوشت‌ها	۱۹۷
	منابع	۱۹۸
۶.	نظریه مبنایی و کاربرد آن در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای	۲۰۱
	مقدمه	۲۰۱
۱.۶.	بررسی پیشینه و پشتوانه‌های شناختی پیدایش نظریه مبنایی	۲۰۱
۲.۶.	مروری بر تعاریف مختلف نظریه مبنایی	۲۰۳
۳.۶.	بررسی اهداف و کاربردهای نظریه مبنایی	۲۰۴
۴.۶.	بررسی معایب، مزایا و انتقادهای وارد بر نظریه مبنایی	۲۰۶
۵.۶.	تشریح مراحل فرایند نظریه مبنایی	۲۰۶
۶.۶.	تشریح معیارهای کیفیت و ارزش‌گذاری نظریه مبنایی- تضمین کیفیت پژوهش نظریه مبنایی	۲۱۱
۷.۶.	معرفی اجمالی نرم‌افزار NVivo و کاربرد آن در روش پژوهشی نظریه مبنایی	۲۱۲

۲۱۶	۸.۶ بررسی کاربرد نظریهٔ مبنایی در پژوهش‌های برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای
۲۲۴	کلام پایانی
۲۲۴	پی‌نوشت‌ها
۲۲۵	منابع
۲۲۷	۷. سیاست پژوهی و تحلیل سیاست و کاربرد آن در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای
۲۲۷	مقدمه
۲۲۸	۱.۷ بررسی پیشینهٔ پیدایش انگاشت تحلیل و پژوهش در سیاست
۲۳۴	۲.۷ تشیح انگاشت تحلیل و پژوهش در سیاست
۲۳۶	۳.۷ بررسی دورنمای شناخت‌شناسانهٔ پژوهش و تحلیل سیاست (نظریهٔ دانش)
۲۳۷	۱.۳.۷ بررسی تأثیر نگاه‌های شناخت‌شناسانهٔ اثبات‌گرایی بر پژوهش و تحلیل سیاست (پژوهش و تحلیل سیاست عقلانی)
۲۳۶	۲.۳.۷ بررسی تأثیر دیدگاه‌های شناخت‌شناسانهٔ پسااثبات‌گرایی بر پژوهش و تحلیل سیاست (پژوهش و تحلیل سیاست تفسیری)
۲۳۹	۴.۷ بررسی روند پیدایش پژوهش و تحلیل سیاست شهری در برنامه‌ریزی
۲۴۴	۱.۴.۷ کاربرد پژوهش و تحلیل سیاست شهری به عنوان فرایند یادگیری متقابل: آشکار شدن ضرورت اتصال دانش و عمل
۲۴۷	۲.۴.۷ لزوم ایجاد تغییرات نهادی در ساختار برنامه‌ریزی
۲۴۷	۳.۴.۷ پژوهش و تحلیل سیاست به عنوان رقابت ساختار یافته میان بازیگران چندگانه
۲۴۹	۵.۷ بررسی انواع و کاربردهای مختلف پژوهش در فرایند سیاست‌گذاری
۲۴۹	۶.۷ بررسی چگونگی برقراری ارتباط میان عرضه و تقاضا و روس‌های آرایش کارآمدی و اثرگذاری پژوهش بر فرایند سیاست‌گذاری
۲۵۳	۷.۷ مرور اجمالی فرایند تحلیل و پژوهش در سیاست
۲۵۶	۸.۷ بررسی کاربرد سیاست‌پژوهی در برنامه‌ریزی توسعهٔ فضایی (شهری و منطقه‌ای)
۲۶۰	کلام پایانی
۲۶۰	پی‌نوشت‌ها
۲۶۱	منابع
۲۶۵	۸. تحلیل گفتمان و کاربرد آن در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای
۲۶۵	مقدمه
۲۶۷	۱.۸ بررسی پیشینه و تعاریف تحلیل گفتمان
۲۷۱	۲.۸ بررسی اهداف و کاربردهای تحلیل گفتمان
۲۷۴	۳.۸ مرور رهیافت‌های مختلف تحلیل گفتمان

۴۸. بررسی معایب- مزایا و انتقادهای وارد بر تحلیل گفتمان ۲۸۰
۵۸. تشریح فرایند و نرم‌افزارهای مورداستفاده در انجام تحلیل گفتمان ۲۸۱
۶۸. آزمون روایی و پایایی نتایج تحلیل گفتمان ۲۹۲
۷۸. بررسی کاربرد تحلیل گفتمان در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری توسعه فضائی (شهری و منطقه‌ای) ... ۲۹۳
- کلام پایانی ۲۹۷
- منابع ۲۹۹
-
- واژه‌نامه فارسی- انگلیسی ۳۰۳
- واژه‌نامه انگلیسی- فارسی ۳۲۵
- نمایه ۳۴۷

www.ketab.ir

پیشگفتار

زمانی بر این باور بودم که شناخت پدیده‌ها مستلزم آن است که بتوان آن‌ها را از طریق ریاضیات یا روش‌های تجربی اندازه گرفت؛ اگر چه این تفکر مرا به‌سوی نوعی پوزیتیویسم هدایت می‌کرد، ولی بعدها دریافتم که با این دید، تنها امکان شناخت پدیده‌های محدودی که قابل شمارش، اندازه‌گیری کمی و ریاضی یا قابل مشاهده توسط حواس چهارگانه هستند میسر خواهد شد و ما را از شناخت کثیری از پدیده‌های رفتاری، انسانی، فردی و اجتماعی محروم می‌سازد. در دهه‌های اخیر، اجتماعی، اقتصادی و فضایی نیز همین رویه جاری است. روش‌های کمی در حوزه‌های اجتماعی و فضایی، اگر چه می‌تواند با استفاده از الگوهای ریاضی، آماری و منطق عقلی، تا حدی پژوهشگر را قادر کند، ولی پدیده‌هایی که به مهار روش‌های کمی درآیند تنها محدود به آن‌هایی است که اندازه‌پذیرند و شامل همه پدیده‌های نهادی و رفتاری انسان‌ها در محیط‌های فردی و اجتماعی نمی‌شوند. روش‌های کیفی ابزارهای شناختی مناسبی هستند که فضای شناختی روش‌های کمی را گسترده‌تر می‌سازند و به پژوهشگران اجازه شناخت پدیده‌ها را در فضای شناختی وسیع‌تر خواهند داد.

بعضی اوقات در ایران این تصور وجود دارد که روش‌های کیفی ساده‌تر و قابل حصول‌تر از روش‌های کمی است. در حالی که روش‌های کیفی به همان اندازه روش‌های کمی و شاید در بعضی از مواقع بیش از آن محتاج دقت، پشتکار و استفاده از تکنیک است.

این کتاب حاصل تدریس اینجانب طی پنج دوره دکتری برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای در درس روش‌های کیفی پژوهش در برنامه‌ریزی است و با همکاری خانم دکتر سحر ندایی طوسی، دانش‌آموخته دوره اول دکتری رشته برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای دانشگاه شهید بهشتی، و با انگیزه و عشق تدریس به یکایک دانشجویان پنج دوره دکتری فوق‌الذکر تألیف شده است که امید است بتواند مورد استفاده پژوهشگران، توسعه‌دهندگان، برنامه‌ریزان و دانشجویان رشته‌های توسعه اقتصادی، برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای و علوم اجتماعی قرار گیرد. شایان ذکر است که از مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی و بخصوص از سرکار خانم فروغ کاظمی، ویراستار فرهیخته کتاب تشکر و قدردانی به‌عمل می‌آید.